

E. Nieznański

"Zarys logiki dla bibliotekoznawców,
cz.II. Wybrane zagadnienia
metodologii nauk i logiczna teoria
języka", Witold Marciszewski,
Warszawa 1972 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 9/2, 214-216

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Witold Marciszewski, *Zarys logiki dla bibliotekoznawców, cz. II, Wybrane zagadnienia metodologii nauk i logiczna teoria języka*, Warszawa 1972, skrypt, s. 88, Wydawnictwa UW

1. Treść skryptu

Wiadomości z zakresu metodologii nauk, semantyki i metodyki informowania o treści dokumentów zostały przekazane w czterech rozdziałach.

1.1 Pierwszy z nich — „Z zagadnień metodologii nauk empirycznych” (s. 5—29) — zawiera szkic historyczny zajmowanych stanowisk w filozofii nauk empirycznych (apodyktyczno-dedukcyjne, empiryczno-assertywne, empiryczno-probabilistyczne lub hipotetyczne); określenie doświadczenia i zdań spstrzeżeniowych jako rejestrujących doświadczenie, wraz z omówieniem ich wiarygodności w ogóle, i swoistości specjalnej w teoriach psychologicznych i humanistycznych. Znajdujemy następnie pewien opis metod uzasadniania stosowanych w naukach empirycznych. Określa się w nim indukcję zupełną jako odmianę rozumowania dedukcyjnego, a indukcję niezupełną jako jedną z form rozumowania redukcyjnego. Omawia się także metodę dedukcyjnego obalania hipotez akcentując przy tym prowizoryczność w nauce hipotez nie obalonych i wyłączność tej „obalającej” drogi rozszerzania nauk empirycznych co do zawartej w nich informacji semantycznej (pojęcie tego rodzaju informacji zostało osobno wyjaśnione). Wspomniany opis jest jeszcze dalej uzupełniony uwagami o rozumowaniach (przez analogię i statystycznych), których przesłanki i konkluzja nie są powiązane stosunkiem wynikania, a także wzbogacony szczegółowym wywodem, że indukcja eliminacyjna jest rozumowaniem dedukcyjnym, że Milla kanon jedynej zgodności (odpowiednio przystosowany) jest formą uzasadniania hipotezy o warunkach koniecznych, a kanon jedynej różnicy — o warunkach wystarczających, natomiast kanon zmian towarzyszących jest już pewną odmianą indukcji enumeracyjnej.

1.2 Następny rozdział — „Z zagadnień logicznej teorii języka” (s. 30—50) — po rozróżnieniu głównych działów semiotyki logicznej podaje podstawowe informacje o kategoriach syntaktycznych i funkcjach semantycznych wyrażań. Fragment o definicjach jest tam poprzedzony rozróżnieniem równościowych relacji międzywyrażeniowych: równokształtności, równoznaczności, inferencyjnej równoważności, równoważności materialnej i równoważności zakresowej. O przytoczonym porządku tych relacji równocześnie twierdzi się, że jest on wyznaczony przez inkluzję w taki sposób, że wraz ze wzrostem zakresów relacji maleje ich „równościowa moc”. Te ustalenia pozwoliły następnie przyrządkować łącznikom definicyjnym relacje równościowe „słabsze od

równokształtności, a mocniejsze niż równoważność zakresowa". Omówione zostały dalej definicje normalne i aksjomatyczne, metajęzykowe i te o stylizacji językowej (szczególnie definicja klasyczna), definicje sprawozdawcze i projektujące, a w końcu pojęcie postulatu znaczeniowego i — jako jednej z jego odmian — definicji cząstkowej.

1.3 Końcowe rozdziały — „Problematyka logiczna przekształceń tekstu” (s. 51—69) i „Problemy informacji naukowej a logika” (s. 70—86) — dają przegląd metod zdawania sprawy z treści tekstów i próbny wykład zasad kwalifikowania względnie porządkowania dokumentów. Tekst został tam określony jako zbiór zdań uporządkowany linicowo i odznaczający się jednością tematyczną. Rozróżnione przy tym zostały pojęcia tekstu jako egzemplarza i jako typu, a następnie takie operacje na tekście jak: przekład jako reprodukcja tekstu z dokładnością doprowadzoną do „bliskoznaczności” (ta nieprzechodnia relacja została określona w oparciu o pojęcie kontekstu), cytowanie jako odwzorowanie (kopiowanie) z dokładnością do równokształtności, reprodukowanie tekstu w mowie zależnej (zwroty w rodzaju: x mówi, że...) odtwarzające wypowiedzi z dokładnością równoznaczności, streszczanie odwzorowujące strukturę tekstu, streszczanie, którego produktem jest selektywny wyciąg z oryginału (rezultat wartościującej selekcji) i streszczanie jako metajęzykowy opis tekstu.

Odnosnie informacji naukowej, na jej użytek, czy też dla jej organizacji zostały rozpatrzone niektóre problemy klasyfikacji nauk wraz z zarysem historii klasyfikowania nauk, a na zakończenie — omówiona sprawa zasad kwalifikowania i porządkowania piśmiennictwa.

2. Próba oceny

2.1 Oceniany skrypt posiada w swej II części wszystkie walory formalne wyróżnione przy omawianiu cz. I. Ponadto został on wzbogacony o nowy element dydaktycznie pożądany — o często przytaczane wykazy publikacji, których lektura ma pogłębić i rozszerzyć studentowi wiedzę sygnalizowaną w skrypcie. Wypowiedzi tej części — mimo że dotyczą materiału rzadko bądź nawet wcale nie prezentowanego w podręcznikach logiki — są podane językiem wzorowo jasnym, związłym i zorganizowanym.

2.2.1 W treści można doszukać się również pewnych usterek. Na s. 14, rozumowanie redukcyjne jest określone jako przebiegające odwrotnie do kierunku wynikania i brak tam pożądanego chyba podkreślenia, że owa „odwrotność” oznacza również to, że w rozumowaniach tych wniosek nie wynika logicznie z przesłanek. Na s. 25 (wiersz 4 od góry) zostało użyte wyrażenie: „należy zastosować kanon jedynej różnicy”, gdy tymczasem jest stosowany właśnie kanon jedynej zgodności. Podobnie na s. 26 (wiersz 12 od dołu) w zdaniu „Załóżmy,

że mamy rozstrzygnąć, czy warunkiem koniecznym jest czynnik T czy U czy W” — jak wynika z dalszego tekstu — autorowi chodziło o warunek wystarczający, a nie konieczny. Na s. 27 (wiersz 9 cd dołu) pojawia się termin „indukcja enumeracyjna”, mimo że w całym skrypcie nie posiada on nigdzie wyjaśnienia. Dydaktycznie bardziej dotkliwym mankamentem jest pojawienie się (z niedopatrzenia korektorskiego) na s. 38 czternastu egzemplarzy litery „R” bez wymaganych tam indeksów, co w rezultacie dało np. tę wypowiedź: „Niech rozważanymi relacjami równościowymi będą: R, R, R; niech R zawiera się w R, ta zaś w R”.

2.2.2. Do szczególnie interesujących rozważań tego skryptu zaliczamy fragment oznaczony numerem 5.3 określający relacje równościowe między wyrażeniami wraz z pomysłowym uszeregowaniem tych relacji, wyjaśniającym wielorakość definicji normalnych i skalowanie dokładności odwzorowań tekstu przy jego przekształcaniu. Cały poza tym rozdział „Problematyka logiczna przekształceń tekstu” frapuje swoją oryginalnością i zaskakuje dojrzałością i prostotą rozwiązań. Wyjąwszy ośmiostronicowy fragment 7.2 (który rzeczywiście jest napisany dla bibliotekoznawców) część skryptu autorstwa W. Marciszewskiego jest specjalnie godna polecenia również studentom filozofii.

E. Nieznański

Halina Mortimer. Elementarne wiadomości z semantyki i metodologii logicznej. Wykłady dla studentów I roku socjologii. Warszawa 1972, skrypt, s. 128, Wydawnictwa UW

Do doskonałym uzupełnieniem, poszerzeniem i pogłębieniem rozwiązań w zakresie problematyki analogicznej do tej, która była prezentowana w II części Zarysu logiki dla bibliotekoznawców, jest skrypt H. Mortimer. Został on rozłożony na pięć rozdziałów:

1. Wybrane pojęcia semantyki logicznej (s. 11—40: zdanie, schemat zdania, nazwa, predykat, termin funkcyjny, stałe logiczne, tautologie i kontrtautologie, prawda i fałsz logiczny, pojęcie metajęzyka, wynikanie logiczne);

2. Kwantyfikatorowa interpretacja zdań języka naturalnego (s. 41—58: klasyczne zdania kategoryczne, inne słowa kwantyfikujące, metody przekładania etnicznych słów kwantyfikujących na język kwantyfikatorowy);

3. Uzasadnianie (s. 59—88: uzasadnianie bezpośrednio i pośrednio, wnioskowanie dedukcyjne, entymematy, wnioskowanie zawodne);